

ANDRAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK PEDAGOGNING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

Gadayeva Munira Muxammedovna

Osiyo xalqaro universiteti "Pedagogika va psixologiya" kafedrası katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10694541>

Annotatsiya. Mazkur maqolada integratsion ta'limda mantiqiy va tanqidiy tafakkurning ta'lim oluvchilar faoliyatidagi ahamiyati, shuningdek uning pedagogik-psixologik xususiyatlari haqida tushunchalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: "tanqid", tanqidiy tafakkur vaziyatni idrok etish va javob berish usuli, kasbiy salomatlik, ta'sirning intensivligi.

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF THE FUTURE EDUCATOR BASED ON THE ANDRAGOGIC APPROACH

Abstract. This article provides the role of logical and critical thinking of learners in the integrated education as well we will get information about pedagogical and psychological aspects of the education.

Keywords: Psychological stress, stressful event, way of perceiving and responding to the situation, stressors, long-term stresses, emotional reactions, chronic stressors, stress and occupational health, intensity of exposure.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА НА ОСНОВЕ АНДРАГОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА

Аннотация. В статье рассматриваются значения критического и логического мышления в деятельности обучающихся по интеграционному обучению, а также даны понятия о психолого-педагогических свойствах этой технологии.

Ключевые слова: "критика", критическое мышление, осмысление ситуации и прием передачи мыслей, профессиональное здоровье, интенсивность воздействия.

Yangi tahrirdagi Ta'lim to'g'risidagi qonunning 19-moddasida katta yoshdagilarni o'qitish va ularga ta'lim berishga alohida e'tibor qararilgan. Katta yoshdagilarni o'qitish va ularga ta'lim berish butun umr davomida o'qitishning markaziy tarkibiy qismi bo'lib, ta'lim berish hamda o'qitishning jamiyat hayotida va mehnat faoliyatida katta yoshdagilarning ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan barcha shakllarini o'z ichiga oladi, shuningdek rasmiy, norasmiy va informal o'qitish jarayonlarining butun majmuini qamrab oladi.

Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanilganidek, yosh davrining ortishi va o'quv jarayonini egallanilishi davomida ko'rgazmali-obrazli materiallardan foydalanish o'rnini so'z mantiqiy stimullardan foydalanish egallab boradi. Bu esa o'z o'rnida materialni eslab qolish samaradorligini oshiradi. Ta'lim jarayonida so'zli, ko'pincha mavhum bo'lgan materialdan foydalanilishi so'z-mantiqiy eslab qolish xususiyatining ham ortishiga olib keladi

1950-yilgacha biz ta'lim metodlari va usullari haqida bilgan deyarli hamma narsa bolalarning ta'lim olishiga, an'anaviy maktab jarayoniga, ilmiy til bilan aytganda pedagogikaga qaratilgan edi. Nihoyat, o'tgan asrning 60-yillarning oxiriga kelib, amerikalik olim **Malkolm Noulz** (1913-1997) "andragogika" atamasini katta yoshdagi o'quvchilarga nisbatan ishlata boshladi. Ushbu nazariyaga ko'ra, katta yoshdagi ta'lim oluvchi biror narsani nima maqsadda

o'rganayotganligini aniq bilishi muhimdir. Katta yoshdagilar o'zini o'zi boshqaradi va o'quvchi o'z bilimi uchun to'liq javobgar bo'ladi.

Bu shuni anglatadiki, kattalar ilm olishning har bir jabhasida o'qituvchi yoki biron-bir ko'rsatma beruvchiga muhtoj emas. O'qituvchi jalb etilgan holda esa, uning asosiy roli bu – o'quvchining harakatini rag'batlantirishdir. Agar malaka oshirish kurslari misolida baholasak, o'qituvchi-trener o'rganuvchini rag'batlantirish bilan birga kurs tinglovchisining o'z tajribasi va fikrlari bilan o'rtoqlashishiga, muammoni muhokama qilishiga bo'lgan harakatini rivojlantirishga yordam beradi. Hayotiy tajriba – kattalarning ta'lim jarayonida juda muhim rol o'ynaydi va yangi bilimni o'zlashtirishda, uni takomillashtirishda eng boy manba hisoblanadi. Kattalar o'qish jarayonida real vaziyatlarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan yechimlarni o'rganishni, vazifalarni bajarishda esa, hayotiy misollarga tayanish, muammoli vaziyatlarni keyslar orqali tahlil qilish, o'z-o'zini baholash kabilarni afzal ko'radilar. Bunda o'rganish markazi mazmunga emas, balki muammoga qaratilgan bo'lishi kerak. Katta yoshdagilar ichki motivatsiyaga tayanadilar va shu sababli o'rgangan narsalarining natijalarini ko'rish, shaxsiy hayotiga ta'sirini his etish, ya'ni masalan malakasining oshishi, hayot sifatining yaxshilanishi, tan olinishi, muvaffaqiyatga erishish (samorealizatsiya) kabilarni ularni ilm olishga yanada undaydi.

Tanqiy tafakkurning o'zi nima?

Yunon tilidan tarjimada "tanqid" so'zi izolyatsiya, ajralish degan ma'noni anglatadi. O'zbek tilida tanqid tushunchasi boshqa ma'no kasb etdi va ko'p o'lchovli. Tanqid tushunchasi insonning barcha aqliy faoliyatini o'z ichiga oladi.

Tanqidiy tafakkur bir nechta ma'nolarga ega. Ushbu tushunchalar fikrlashning rivojlanish bosqichlarini, tahlil qilish qobiliyatini, voqelikka munosabatini ifodalaydi. Bu o'qituvchiga, o'quvchilarning aqliy faoliyatini rag'batlantirish uchun tanqidiy tafakkurni rivojlantirish texnologiyasida foydalanadigan texnikasi va vositalariga bog'liq. Tanqidiy tafakkur "baholash" va "o'z-o'zini baholash", "tanqidiylik" va "o'z-o'zini tanqid qilish", "isbotlash" va "rad etish", "tanqidiy tahlil" kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi.

Tanqidiy tafakkur madaniyati amalda qo'llaniladigan ishonchli dalillarning usullari va usullarini o'z ichiga oladi. Bularning barchasi shaxsni rivojlantirishga, o'quvchilar dunyoqarashini shakllantirishga yordam beradi.

Judi Bruz va Devid Vud Tanqidiy tafakkurni aks ettiruvchi fikrlash deb bilishadi. Fikrlash o'z "men" ini anglash, ob'ektiv bo'lish, o'z nuqtai nazarini hisobga olgan holda boshqa nuqtai nazarlarni qabul qila olish va ba'zan o'z xurofotlaridan voz kechish orqali shakllanadi. Muammolarni echishda yangi g'oyalarni ilgari surish va ularni echish yo'llarini ko'rish imkoniyatiga ega bo'lish kerak.

Tanqidiy tafakkur texnologiyasining asoschilari S. Temple, K. Meredikt va D. Stilubejden Tanqidiy tafakkurni o'rganish mumkin, ammo siz bilimga qiziquvchan bo'lishingiz, o'zingizga savollar berishingiz va ularga javob topishingiz kerak-deb takidlashgan. «Tanqidiy tafakkur ko'p darajalarda ishlaydi, faktlar bilan kifoyalanmay, balki ushbu faktlarning sabablari va oqibatlarini ochib beradi. Tanqidiy tafakkur muloyim skeptisizmni, umumiy qabul qilingan haqiqatlarga shubha qilishni, ma'lum bir masala bo'yicha nuqtai nazarni rivojlantirishni, uni mantiqiy dalillar bilan himoya qilish qobiliyatini taxmin qiladi. Tanqidiy tafakkur belgilangan mahorat emas, balki ko'plab ko'nikmalarning birlashmasidir. "Psixologlar

K. Veyd va K. Tavis Tanqidiy tafakkurni har xil bayonotlarni baholash va yaxshi to'plangan dalillar asosida ob'ektiv hukm chiqarish, ya'ni ob'ektiv haqiqatga erishish qobiliyati deb biladilar. Tanqidiy tafakkurga bo'lgan ehtiyoj, berilgan bayonotlarni tekshirishda namoyon bo'lganligi sababli, ya'ni kimdir tomonidan ongli ravishda yoki ongsiz ravishda yo'ldan ozish ehtimoli mavjudligini anglatadi.

S.I.Zair-Bekning fikricha, tanqidiy tafakkur ochiq fikrlashdir. Bu yangi g'oyalarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi, ba'zan hatto hayot tajribasi doirasidan tashqariga chiqadi. O'z e'tiqodlaringizni tahlil qilish qobiliyati. O'z g'oyalarni tahlil qilish, ularni boshqalarning qarashlari bilan bog'lash. I.Kant qarashlariga asoslangan tanqidiylik, bu holda ularning jamiyat haqidagi qarashlarining nomukammalligi, nomukammalligi nuqtai nazaridan qaraladi.

Tanqidiy tafakkur - bu faoliyat idrok etish va idrok etish darajasi yuqori bo'lgan odam kimdir tanqidiy fikrlay oladimi? Jan Piagetning yozishicha, 14- 16 yoshgacha Tanqidiy tafakkurning eng katta rivojlanishi jarayoni sodir bo'ladi. Ammo shunga qaramay, fikrlash hamma uchun bir tekis rivojlanmaydi va ko'plab o'quvchilar intellektual vazifalarni bajara olmaydilar. Kertis Meredit, Charlz Temple va Jinni Still Tanqidiy tafakkur nazariyasini amalda qo'lladilar. Keyin ular o'z ishlarini pedagogik texnologiyaga olib kelishdi. Natijani baholashning bosqichlari, uslubiy texnikasi va mezonlari chiqarildi. Shu tufayli hozirgi kunda ko'plab o'qituvchilar ushbu texnologiyadan foydalanmoqdalar.

Fikrlay oladigan odam qanday qilib savol berishni biladi. Va bu, o'z navbatida, gapiruvchiga ham, tinglovchiga ham foydali ta'sir ko'rsatadi. Palinsar va Braun o'quvchilarga yetakchi savollar berilganda, ular yangi materiallarni yetakchi savollarsiz oddiy ma'ruzalardan ko'ra yaxshiroq singdirishini aniqladilar. Suhbat davomida qanday qilib to'g'ri savollar berishni o'rganish, o'quvchilar tomonidan matnni tushunishni aniqlash kerak.

Tanqidiy tafakkur mustaqil va ijtimoiy tafakkurdir. Bunday fikrlashning boshlang'ich nuqtasi zarur dalillarni topib, savollar berishdan va yechilishi kerak bo'lgan vazifalarni ko'rib chiqishdan yangi ma'lumotlarni olishdir. Argument uchta elementni o'z ichiga oladi. Asosiy mezon - bu asosiy g'oya. Tasdiq argumentlar bilan qo'llab-quvvatlanadi. Isbotlash nuqtai nazaridan matndan parchalar, shaxsiy tajriba qo'llaniladi. Bahsning barcha nomlangan elementlari ostida - bayonot, mulohaza va dalillar asos bo'lib, poydevor barcha bahslarning asosidir.

Zamonaviy dunyoda yashash, axborot oqimida harakat qilish va muvaffaqiyatli bo'lish ijtimoiy tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga yordam beradi. Ijtimoiy tanqidiy tafakkur - bu insonning jamiyat bilan o'zaro ta'siri, ijtimoiy voqelik haqidagi qarash va jamiyat g'oyasini qayta aniqlashga tayyorlikni o'z ichiga olgan ijtimoiy voqelikning dizayni shuningdek, ijtimoiy Tanqidiy tafakkur - bu ijtimoiy haqiqatni anglash qobiliyati va mavjud vaziyatdan chiqish yo'lini ko'rish, muhim hayotiy masalalarda asosli qarorlar qabul qilish.

Ijtimoiy va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga maktabdagi ijtimoiy fanlar darslari yordam beradi. Ular zamonaviy dunyoda o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday fikrlash bugungi ta'limning tamal toshiga aylanib bormoqda.

Ta'limning asosiy mavzusi - bu bola va kattalarning unga bo'lgan munosabati. Shu munosabat bilan, bugungi kunda o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar ustuvor vazifa hisoblanadi. Ushbu texnologiyalardan biri tanqidiy rivojlanish texnologiyasi:

Gershunskiy "Tanqidiy tafakkurni rivojlantirish" texnologiyasining quyidagi maqsad va vazifalarini ajratib turadi:

Xususiyatlari:

-ma'lum qarorlarni qabul qilishda ochiqlik, moslashuvchanlikni shakllantirish;
-shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish, fikrlash ijodkorligi, ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilariga nisbatan bag'rikenglik, qaror qabul qilish uchun javobgarlik; - analitik fikrlashni rivojlantirish; Vazifa:

- sababiy munosabatlarni ajratib ko'rsatish;

-keraksiz yoki noto'g'ri ma'lumotni rad etish;

-fikir yuritishda xatolarni topish;

-matnda aks etgan sozlamalar bo'yicha xulosalar chiqarish;

-o'zlarining hukmlarida turkumlikdan qochish;

-noto'g'ri xulosalarga olib kelishi mumkin bo'lgan soxta stereotiplarni aniqlash;

- haqiqat, taxminlar va shaxsiy fikrlarni ajrata bilish;

-olingan ma'lumotni so'roq qilish; - asosiydan asosiyani aniqlash.

-o'qish madaniyatini, manbalar bilan ishlash qobiliyatini shakllantirish.

-mustaqil ijodiy faoliyatni rag'batlantirish.

Shunday qilib, biz xulosa qilishimiz mumkinki, Tanqidiy tafakkur

texnologiyasi bu tizimda va butun ta'lim jarayonida shakllanadigan ko'nikma va malakalarning butun majmuasidir. Ammo bu ko'nikmalar sinfda faol o'qitish metodlaridan foydalanilsa va o'quvchilar faol tinglovchilar bo'lsa, ya'ni yangi ma'lumotlarni faol qidirib topsalar, o'rganganlarini o'zlarining amaliy tajribalari bilan o'zaro bog'lashsa tezroq shakllanadi.

Tanqidiy tafakkur - bu turli usul va usullarni oqilona qo'llashdir. Har bir o'quvchi o'z fikrini rivojlantirishga o'rganadi.

Texnologiyaning maqsadi: o'quvchilarni o'quv jarayoniga faol jalb qilish orqali Tanqidiy tafakkurni rivojlantirish.

Tanqidiy tafakkurni rivojlantirish texnologiyasi ma'lum metodlar, uslublar va strategiyalarni va ularni har bir darsda bosqichma-bosqich amalga oshirilishini nazarda tutadi.

Tanqidiy tafakkur texnologiyasining ma'lum usullari va usullarini birlashtirib, darslarni rejalashtirish mumkin, shu bilan birga o'quvchilarning qobiliyatlari, yosh xususiyatlari, darsga qo'yilgan maqsadlarni hisobga olish oson, bu o'qituvchilar uchun juda muhimdir.

REFERENCES

1. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING QONUNI TA'LIM TO'G'RISIDA Toshkent sh., 2020 yil 23 sentabr, O'RQ-637-son

2. Aysmontas B. B. *Общая психология. Схемы.* М., 2002. – 288 с.
3. Belkova Ye. A. *Активные i innovatsionnye metody obucheniya. Obuchenie vzroslykh Yaroslavl. Akademiya Pastuxova,* 2010. - 259 s.
4. Ворытко N.M, Solovsova I.A., Baybakov A.M *Pedagogicheskie tehnologii.* Volgograd: VGIPK RO, 2006.- 369 s.
5. Bogoyavlenskaya D.B. *Puti k tvorchestvu.* М.: Znanie, 1986.- 297 s.
6. Braus Dj., Vud D. *Invayronmetralnoe obrazovanie v shkolax / per. s angl.* М.:NAAEE, 1994. – 103 s.
8. Brushlinskiy A. V. *Sub'ekt: myshlenie, uchenie, voobrajenie.* М.: Izdatelstvo Moskovskogo psixologo-sotsialnogo instituta, 2008.- 348 s.
9. Butenko A.V., Xodos Ye.A. *Kriticheskoe myshlenie: metod, teoriya, praktika.*
10. *Ucheb.-metod. Posobie.* М.: Miros, 2002.- 407 s.
11. Glebova M. V. *Osnovy problemy razvitiya produktivnogo myshleniya //*
12. *Psixologiya, pedagogika, sotsiologiya..* М., 2001.- 272 s.
13. Dubrovina I. V. *Psixologiya: uchebnik dlya stud. sred.mped. ucheb, zavedeniy pod red. I. V. Dubrovina, Ye. Ye. Danilova, A. M. Prixojan.* М.: «Akademiya», 2004.- 179 s.
14. Varennikov, Ya. *Vospityvat kulturu kriticheskogo myshleniya / Ya.*
15. Varennikov // *Выssh. obrazovanie v Rossii № 6.* – 141 s.
16. Muxamedovna, G. M. (2023). XXI ASR KÓNIKALARINI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING MUAMMO VA YECHIMLARI. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, 3(26), 93-96
17. Muxamedovna, G. M. (2023). XXI ASR KÓNIKALARINI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING MUAMMO VA YECHIMLARI. *World scientific research journal*, 20(1), 135-138.
18. Muxamedovna, G. M. (2023). INNOVATSION TEXNOLOGIYARNI O'ZLASHTIRISHDA TALABALARNING KREATIVLIK SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(3), 3-6.
- ADAYEVA, M. M. INTEGRATSION TA'LIMDA MANTIQUIY VA TANQIDIY TAFAKKURNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI. *PSIXOLOGIYA Uchrediteli: Buxarский государственный университет*, (2), 60-64.
- niversiteti, G. M. M. O. X. (2023). UCHINCHI RENESANS DAVRIDA AJDODLARIMIZ MEROSINI ORGANISH ORQALI INTEGRATSION TA'LIMNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH TAMOYILLARI: ЧАСТЬ 1 ТОМ 1 ИЮЛЬ 2023 год. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 1(1), 11-16.
21. Gadayeva Mohigul Muxamedovna. (2023). HISTORY OF PATRIOTIC WOMEN. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 69–75. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-12>
22. Gadayeva, M. (2023). THE UNIQUE SIGNIFICANCE OF MASTERING SOCIAL SCIENCES DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(10), 459–464. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25292>

23. Gadayeva, M. (2024). EFFECTIVE WAYS TO USE THE "THOUGHTSTORM" METHOD ON THE THEME OF THE "EASTERN RENAISSANCE" ERA. *Modern Science and Research*, 3(1), 1024–1027. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28631>
24. Gadayeva, M. (2024). ATTACK ACTION. *Modern Science and Research*, 3(1), 1028–1033. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28634>
25. Gadayeva M. (2023). ONE OF THE TIMURID QUEENS IS BIBIKHONIM. *Modern Science and Research*, 2(12), 749–754. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27189>
26. Gadayeva Mohigul Muxamedovna. (2023). INNOVATSION TA'LIM-BUYUK KELAJAK POYDEVORI . *World Scientific Research Journal*, 17(1), 74–76. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2767>
27. Ro'zigul, B. (2023). TA 'LIM TARBIYA JARAYONIDA INTERFAOL MEDOTLARDAN FOYDALANISH. ITALY" ACTUAL PROBLEMS OF SCIENCE AND EDUCATION IN THE FACE OF MODERN CHALLENGES"., 14(1).
28. Bozorova, R. Z., & Avezov, O. (2023). DINIY MASALALARDA TA'LIM-TARBIYANING AKS ETISHI. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 2(11), 153-156.
29. SHarofovna, B. R. Z. (2023). ILM NARSALARNING ENG FOYDALISIDIR. *Научный Фокус*, 1(6), 372-375.
30. Ro'zigul, B. (2023). ROLE OF HUSBAND AND WIFE IN THE FAMILY AND CAUSES OF DIVORCE. *Modern Science and Research*, 2(10), 127-130.
31. Ismatovna, I. L. (2023). Improvement of Quality of Knowledge by Using Videos at Lessons. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(4), 100-102.
32. Idiyeva, L. I. (2017). LISTENING AT LESSONS OF A FOREIGN LANGUAGE. *Достижения науки и образования*, (5), 65-66.
33. smatovna, I. L. (2021). Typology of parts of speech and content of grammatical categories in two languages. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(8), 53-57.
34. Ismatovna, I. L. (2023). Humour in the Upbringing and Education of the Modern Teenager. *Научный Фокус*, 1(5), 507-509.